

УДК 368.914(477)

Наталія Долгіх*старший викладач кафедри державознавства і права
ОРИДУ НАДУ при Президентіві України.***УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ**

Публікація присвячена аналізу сучасних тенденцій розвитку системи пенсійного забезпечення України, визначені перспективні напрямки розвитку правового регулювання системи пенсійного забезпечення та недоліки національного законодавства, розроблені пропозиції та рекомендації щодо удосконалення інституту пенсійного забезпечення України.

Ключові слова: пенсії; пенсійне забезпечення; пенсійна система; правове регулювання; реформа пенсійної системи України; недержавне пенсійне забезпечення; накопичувальна пенсійна система.

Natalia Dolgikh*Senior lecturer at the State Studies and Law Department
ORIDU NADU under the President of Ukraine.***IMPROVING THE LEGAL REGULATION
OF THE PENSION SYSTEM OF UKRAINE**

Formulation of the problem in general: To establish a number of strategic directions according to which the legal regulation of pension provision is or will be developed in the future.

Analysis of recent research and publications. I. Yaroshenko, S. Zlupko, B. Zaychuk, I. Papiiev, B. Nadtochiy, O. Khmelevska, S. Berezina made a significant contribution to the formation of the national concept of pension provision. They explore the basic concepts of the pension system and analyze the experience of foreign countries in this area. Theoretical and practical problems of pension reform in Ukraine are reflected in the works of O. Koval, I. Tkachuk, V. Yatsenko, P. Buryak, M. Shapoval, Y. Pasichnyk, E. Libanov, L. Sorokin.

Distinguishing previously unresolved parts of the overall problem. The legislation imperfection on the problem of developing mechanisms of state regulation of the pension system, continuation of the search for the most effective ways to modernize it, especially given the internal socio-economic factors influencing the further reform of the pension system. In addition to the complexity of the methodology of calculating pensions, there are many factors that make it virtually impossible to understand the laws governing the right of citizens to pension provision.

Purpose of the article. The purpose of this publication is to analyze current trends in the pension system of Ukraine; clarifying the legal nature of compulsory state pension insurance; determination of perspective directions of development of legal regulation of the pension provision system.

In accordance with the goal, the article provides for the solution of the following important scientific problems:

- to analyze the development of legal regulation of pensions;
- to determine the factors determining the need for further development of compulsory state pension insurance;
- to suggest ways to improve the pension provision of citizens of Ukraine in the system of mandatory state pension.

Key words: pensions; pension provision; pension system; legal regulation; reform of the pension system of Ukraine; private pension provision; accumulative pension system.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Встановити низку стратегічних напрямів, згідно з якими розвивається чи буде розвиватись у майбутньому правове регулювання пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування національної концепції пенсійного забезпечення зробили І. Ярошенко, С. Злупко, Б. Зайчук, І. Папієв, Б. Надточій, О. Хмелевська, С. Березіна. Вони досліджують основні поняття системи пенсійного забезпечення, аналізують досвід зарубіжних країн у цій галузі. Теоретичні та практичні проблеми реформування пенсійного забезпечення України знайшли своє відображення у працях О. Ковалю, І. Ткачука, В. Яценка, П. Буряка, М. Шаповала, Ю. Пасічника, Е. Лібанова, Л. Сорокіна.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Недосконалість законодавства щодо проблеми розвитку механізмів державного регулювання пенсійної системи, продовжувати пошук найбільш ефективних шляхів її модернізації, особливо з огляду на внутрішні соціально-економічні фактори, що впливають на подальше реформування пенсійної системи. Окрім складності самої методики розрахунку пенсій існує багато чинників, які практично унеможливають розуміння законів, які регулюють право громадян на пенсійне забезпечення.

Мета статті. Метою даної публікації є здійснення аналізу сучасних тенденцій розвитку системи пенсійного забезпечення України; з'ясування правової природи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; визначення перспективних напрямів розвитку правового регулювання системи пенсійного забезпечення.

Згідно з поставленою метою в статті передбачено вирішення таких важливих наукових задач:

- проаналізувати розвиток правового регулювання пенсійного забезпечення;
- визначити фактори, що зумовлюють необхідність подальшого розвитку загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- запропонувати шляхи вдосконалення пенсійного забезпечення громадян України в системі загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Специфіка пенсійної системи полягає у тому, що сучасний стан її правового регулювання та практика реалізації мають постійно реагувати на зміни в політиці, економіці, суспільстві тощо. Тож, сучасні соціально-політичні процеси в українському суспільстві та проблеми правового регулювання пенсійного забезпечення спонукають вітчизняну науку здійснювати пошук шляхів його удосконалення, які врахують актуальні чинники сьогодення.

Правовому регулюванню пенсійного забезпечення в нашій державі завжди приділяється суттєва увага з боку законодавця, уряду, науковців, населення. Низка пенсійних реформ у новітній українській історії, спрямованих на наближення вітчизняного законодавства до європейських стандартів, не вирішила усіх наявних проблем пенсійного забезпечення в Україні, отже, є підґрунтя для подальшого удосконалення правового регулювання у цій сфері. Тенденції розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення є тією категорією, що окреслює стратегічні напрями, які дадуть змогу здійснити перехід пенсійної системи на якісно новий рівень функціонування. Тенденції за своєю сутністю є тимчасовими явищами, тому на кожному етапі розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення вони відрізняються. Тож питання тенденцій подальшого розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення не втрачає своєї актуальності.

Починаючи із середини 90-х років минулого століття розвиток правового регулювання усіх сфер суспільного життя України характеризуються встановленням чіткого

вектору на інтеграцію в європейське та світове співтовариство. Однією із головних тенденцій втілення цієї задачі є впровадження в різноманітних сферах міжнародних стандартів та принципів, а також удосконалення вітчизняного законодавства на основі зарубіжного досвіду [4]. В умовах євроінтеграційних процесів у нашій державі запозичення в національне законодавство світового та європейського досвіду правового регулювання пенсійного забезпечення є необхідним, адже аналіз наукової літератури свідчить, що вдосконалення національного законодавства є ефективнішим, якщо при цьому його розробники враховують, як вирішуються такі проблеми в іноземних державах.

М. М. Шумило звертає увагу на загальносвітову тенденцію, яка водночас є характерною і для України, – відхід від концепції патерналістичної соціальної держави, згідно з якою основний тягар із соціального захисту лежить на державі, і перехід до більш широкого застосування і розширення методів реалізації соціальної політики, спрямованих на запобігання соціальним ризикам.[12]. За такої тенденції поступово відбувається перехід до такої системи, за якої наявність та розмір соціальних виплат залежать від активної трудової діяльності громадян та участі в соціальному страхуванні. Тобто кожна особа самостійно має здійснювати все можливе для забезпечення свого життєвого рівня нині і в майбутньому. За таких умов відбувається перетворення ролі держави із забезпечувача населення пенсіями на гаранта, регулятора та організатора функціонування пенсійної системи. В Україні це знаходить своє підтвердження, зокрема, в запровадженні трирівневої системи пенсійного забезпечення та передачі одного із рівнів недержавним суб'єктам. Також заслуговує на увагу зменшення сфер спеціального пенсійного забезпечення, яке, безумовно, також є свідченням зміни ролі держави в забезпеченні різних категорій населення.

Дослідження наукової літератури засвідчило актуальність тенденцій розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення, а саме:

1. Тенденція збільшення навантаження на працездатне населення через поступове старіння населення полягає у тому, що в Україні співвідношення працездатного та непрацездатного населення змінюється в сторону останнього. Враховуючи, що нині в Україні повноцінно працює лише солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, основний тягар навантаження щодо формування бюджету Пенсійного фонду України лягає на меншу частину населення держави, а також на Державний бюджет України.

Тому очевидно, що подальші зміни до пенсійного законодавства будуть спрямовані на зменшення навантаження на працездатне населення та Державний бюджет України [11].

2. Тенденція досконалішого впровадження трирівневої пенсійної системи, по суті, реалізовується сьогодні. Так, одним із проявів цього напрямку є запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування, яка планувалася із 1 січня 2019 р., проте була відкладена на невизначений строк. Також передбачається подальший розвиток цієї системи, а також системи недержавного пенсійного забезпечення, оскільки в державі відсутні можливості й надалі здійснювати підтримку бюджету Пенсійного фонду України в тих самих обсягах, в яких вона здійснюється сьогодні.

3. Тенденція кодифікації пенсійного законодавства шляхом прийняття Пенсійного кодексу України є доволі оптимістичним прогнозом. Слід зауважити, що на сьогодні законодавство в галузі пенсійного забезпечення знаходиться в такому стані, що до кінця розібратися в ньому частіше за все не можуть навіть професійні юристи, не кажучи вже про пересічних громадян. Окрім складності самої методики розрахунку пенсій існує багато чинників, які практично унеможливають розуміння законів, які регулюють право громадян на пенсійне забезпечення. Підтвердженням цього є дані щодо звернень, які надходили та розглядалися протягом 2016-2018 рр. відповідно до ЗУ «Про звернення громадян». Це є цілком закономірним, адже, по-перше, питання пенсійного забезпечення в Україні регулюють близько трьох десятків законів. Деякі з цих законів на сьогодні діють в частині. Багато з них містять відсилочні та бланкетні норми. По-друге, розуміння цих законів

ускладнюється величезною кількістю змін, внесених до їх окремих положень. По-третє, дуже багато з цих змін на сьогодні вже визнано неконституційними.

У Верховній Раді України навіть був зареєстрований проект Пенсійного кодексу України № 4290а від 16.07.2014 р. Проте вже 27.11.2014 законопроект був відкликаний. У той же час важливість прийняття кодифікованого документи, який би регулював відносини у сфері пенсійного забезпечення, усвідомлює й правління ПФУ, адже в постанові правління від 08.08.2019 №11-1 міститься доручення для структурних підрозділів в термін до 1 жовтня 2019 року надати узгоджені пропозиції щодо концепції проекту Пенсійного кодексу України [10]. Чимало вітчизняних науковців також наголошують на тому, що прийняття Пенсійного кодексу України вирішить більшість наявних проблем правового регулювання пенсійного забезпечення.

4. Тенденція скорочення витрат держави на утримання пенсіонерів мала місце в Україні протягом останніх кількох років. Чітко простежується тенденція до скорочення частки витрат держави на виплату. Водночас курс на запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування свідчить про те, що законодавець намагається скоротити втрати на утримання пенсіонерів. Тому зробимо припущення, що тенденція скорочення витрат держави на утримання пенсіонерів у майбутньому триватиме.

5. Тенденцію зменшення кількості сфер, для яких притаманне спеціальне пенсійне забезпечення: раніше в низці спеціальних нормативно-правових актів встановлювались особливі порядки пенсійного забезпечення щодо низки категорій працівників. У багатьох випадках спеціальне пенсійне забезпечення досі має місце – свідченням цього зокрема є положення Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених із військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 р. № 2262-ХІІ та ст. 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. № 1788-ХІІ. Водночас у низці сфер спеціальне пенсійне забезпечення було скасоване. Наприклад, згідно із п. 12 ст. 20 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17.11.1992 р. № 2790-ХІІ, пенсійне забезпечення народних депутатів здійснюється відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-ІV. Аналогічна норма встановлена в ст. 90 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII, нормах Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII та інших нормативно-правових актах. Також є висока ймовірність того, що така політика держави продовжиться і в майбутньому [11].

6. Тенденція полегшення страхового навантаження на роботодавців знаходить своє підтвердження в наступному – нині ставка єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування становить 22% від суми нарахування заробітної плати, а в 2014 р. вона становила 34,7% від суми нарахування заробітної плати [7]. Не виключено, що в майбутньому за умови розвитку накопичувальної системи пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення дана тенденція продовжиться.

7. Тенденція перетворення ролі держави із забезпечувача населення пенсіями на гаранта, регулятора та організатора функціонування пенсійної системи, по суті, окреслює в своєму змісті більшість виділених нами тенденцій. Вона полягає у тому, що всі подальші зміни до пенсійного законодавства України будуть здійснені з метою зменшення ролі держави в пенсійному забезпеченні населення. Поступово здійснюється звуження функцій держави та залучення до пенсійної системи недержавних елементів, щоб розвантажити і без того проблемний Державний бюджет України.

Таким чином, у процесі дослідження встановлено низку стратегічних напрямів, згідно з якими розвивається чи буде розвиватись у майбутньому правове регулювання пенсійного забезпечення.

Основною метою держави будь-якого типу є здійснення ефективної соціально-економічної політики, яка забезпечить високий рівень добробуту її громадян. Важливою

складовою такої політики виступає реалізація державного пенсійного страхування з метою соціального захисту певних верств населення, а також опосередкованого впливу на економічне зростання.

Принципова відмінність між державним пенсійним забезпеченням і державним пенсійним страхуванням у відмінній ролі людини і держави у визначенні матеріального добробуту індивідів. Державне пенсійне забезпечення передбачає широкий спектр зобов'язань держави за матеріальний добробут непрацюючого населення та нівелювання особистої відповідальності людини за розмір пенсійних виплат, натомість пенсійне страхування передбачає наявність прямого зв'язку між страховими внесками та розмірами пенсійних виплат. Державне пенсійне страхування зазвичай передбачає визначальний вплив страхових внесків на розмір пенсії за умови гарантування певних мінімальних виплат усім непрацездатним громадянам [3]. Чинне пенсійне законодавство встановлює пряму залежність розміру пенсій від відповідної середньої заробітної плати особи за весь (або певний) період її трудової діяльності та тривалості страхового стажу.

Разом з цим, особливістю ПС нашої держави є наявність можливості дострокового виходу на пенсію для значної частини застрахованих осіб. Велика група зайнятих осіб в Україні зберігають за собою право на пільгові пенсії, зважаючи на характер їхньої роботи. Привілеї при цьому, зазвичай, полягають у можливості дострокового виходу на пенсію при наявності певного стажу роботи або ж при досягненні віку, який є менший, ніж законодавчо встановлений пенсійний вік для громадян [9]. Ідея застосування механізму призначення дострокових пенсій пов'язана з припущенням втрати професійної працездатності раніше, ніж встановлений в країні пенсійний вік. З огляду на те, що в економічній науці пенсійні виплати прийнято розглядати як елемент видатків на оплату праці, можна стверджувати, що у випадку дострокового призначення пенсій частина оплати праці окремих категорій працюючих покривається за рахунок загальносуспільних видатків. Реальну вигоду від застосування механізму дострокового виходу на пенсію одержують підприємства, які забезпечують своїм працівникам важкі умови праці. З іншого боку, застосування пільгового режиму виходу на пенсію фактично слугує додатковим до оплати праці заохоченням для зайнятості на виробництвах, що справляють шкідливий вплив на людину.

В ухваленому 9 липня 2003 року Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» було передбачено низку заходів, які у процесі реформування ПС мали б вирішити проблему преференцій для визначення пенсійного віку для окремих категорій громадян [6]. Пунктом 2 «Прикінцевих положень» цього закону передбачено, що пенсійне забезпечення застрахованих осіб, які працюють на посадах, що дають право на призначення пенсій за вислугу років здійснюється згідно із окремим законодавчим актом через професійні та корпоративні фонди. Проте за весь період реформування ПС в нашій державі не сформовано законодавчої бази, яка б регламентувала діяльність вказаних фондів.

Ваговим недоліком діючого механізму фінансового забезпечення пенсій особам, які здобули право на достроковий вихід є залежність ПФУ від стабільності сплати роботодавцями платежів у період, коли особа одержує пенсію. У тих випадках, коли підприємство перестає бути фінансово спроможним виконувати свої зобов'язання перед ПФУ щодо компенсації фактичних витрат на виплату та доставку пенсій особам, які здобули право на достроковий вихід на пенсію, відповідні зобов'язання бере на себе держава. Це створює додаткові ризики фінансової стабільності і збалансованості функціонування ПФУ та послаблює страхову складову пенсійних виплат.

Важливе місце в системі державного пенсійного страхування в нашій державі займає механізм формування розміру пенсій, на відмінних засадах, ніж загальні правила. Чинний механізм визначення розміру пенсій передбачає привілейовані режими призначення пенсій для частки працюючих, наслідком яких є встановлення пенсій на вищому рівні, ніж ті, які призначені особам в межах загального пенсійного законодавства. Практика призначення і виплат пенсій державних службовців та прирівняних до цієї категорії осіб дає змогу зробити

висновок про її принципову відмінність від механізму універсального державного пенсійного страхування [37].

Всі вищезазначені особливості функціонування ПС спричиняють порушення виконання функцій державного пенсійного страхування та функціонування ПФУ. Наявність в системі пенсійного страхування крім загального підходу до формування пенсійних виплат ще й специфічних порядків призначення пенсій для окремих категорій осіб призводить до виникнення обгрунтованих диспропорцій у пенсійних виплатах, порушення принципу справедливості ПС, надмірних фінансових витрат з бюджету ПФУ [1]. Порушення економічної функції пенсійного страхування відбувається насамперед через відсутність чіткої залежності між страховими внесками працівників та роботодавців і розміром пенсійних виплат.

Оскільки система пенсійного страхування є складовою частиною економічної системи країни в цілому, стратегія розвитку системи пенсійного страхування визначається характером загальнонаціональної стратегії розвитку. При розробці державної стратегії розвитку пенсійного страхування базовим принципом має бути необхідність забезпечення соціальної справедливості співвідношення діяльності людини і його положення в суспільстві при одночасній економічній доцільності, в межах соціально-економічних можливостей держави. Відсутність в Україні єдиного довгострокового курсу, який мав би включати і довгострокове бачення подальшого розвитку пенсійного страхування призводить до прийняття хаотичних, ситуативних, а часто і популістських рішень, які не вдосконалюють систему пенсійного забезпечення, а навпаки погіршують її стан функціонування, як наслідок, це призводить до зневіри громадян до держави та самого інституту пенсійного забезпечення з усіма негативними наслідками укривання доходів та незацікавленості приймати участь в системі пенсійного страхування [2].

Важливу роль у створенні ефективної системи пенсійного страхування відіграє вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення та недержавних пенсійних фондів зокрема. З метою надання останнім нового імпульсу необхідні системні і комплексні заходи з боку держави і з боку самого співтовариства фондів, реалізація яких дозволить підвищити рівень виконання фондами своїх зобов'язань перед застрахованими особами, відновити втрачений престиж НПЗ, розширити коло їх учасників, забезпечити стабільний розвиток добровільного пенсійного страхування в Україні [8].

Пенсійне забезпечення в Україні далеке від досконалості як за формою, так і за змістом. Проте процес змін у сфері пенсійного забезпечення триває, він не зупинився. І хоча зміни, що відбуваються сьогодні, не є безспірними, викликають у великої частини населення невдоволення і навіть обурення, вони здебільшого все ж оздоровлюють пенсійну систему.

Враховуючи демографічні, економічні, історичні, екологічні умови розвитку України та ментальні особливості населення, оптимальною моделлю системи пенсійного страхування буде багаторівнева модель, побудована на змішаній солідарно-накопичувальній стратегії, яка здатна забезпечувати різні джерела наповнення пенсійних виплат у майбутньому, уникнути негативних економічних та соціальних наслідків в умовах обмежених людських і матеріальних ресурсів. У сучасних умовах насамперед потрібна нова модель відносин суб'єктів ПС, яка ґрунтується на механізмах і технологіях реального страхування, що дозволило б підвищити рівень пенсійного забезпечення громадян та фінансову стійкість ПС. Одним з основних векторів подальшого розвитку ПС України має стати не відмова від солідарного рівня, а інтенсивне використання страхових методів.

Висновки. За результатами публікації сформовано наступні пропозиції щодо удосконалення правового регулювання пенсійного забезпечення в Україні:

1. Проведення системної, комплексної, суспільно схваленої кодифікації пенсійного законодавства шляхом ухвалення Пенсійного кодексу.

2. Запровадження єдиних підходів у розрахунку пенсій для всіх категорій осіб та скасування відмінних від загальних правил призначення механізмів розрахунку «спеціальних» пенсій.

3. Виключити з Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пункт 2 частини першої статті 49 щодо припинення виплати пенсії на весь час проживання пенсіонера за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, як таку, що є неконституційною. Внести зміни до статті 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виклавши її в наступній редакції: «Під час перебування за кордоном пенсія виплачується в порядку, який передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а у разі його відсутності – в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України».

4. Для зарахування страхового стажу без сплати страхових внесків не з вини застрахованої особи за період трудових відносин зі страхувальниками, які ліквідовані, визнані банкрутами тощо, внести зміни до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а саме: частину 1 статті 24 доповнити абзацом п'ятим наступного змісту: «У разі настання пенсійного віку, визначеного статтею 26 Закону, та наявності періодів страхового стажу, які не зараховані у зв'язку з несплатою страхувальником страхових внесків, застрахована особа, яка перебувала в трудових відносинах з таким страхувальником, має право самостійно сплатити страхові внески за періоди страхового стажу, по яких відсутня така сплата».

5. Розробка та прийняття порядку, який регулює питання виплати внутрішньо переміщеним особам сум соціальних виплат (пенсій), які не виплачені за минулий період.

6. Прийняття закону, який регулює порядок загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, та введення в дію другого рівня ПС, пошук шляхів надійного захисту пенсійних активів другого рівня.

Література.

1. Безтелесна Л., Юрчик Г. Соціальна справедливість у солідарній системі пенсійного забезпечення України. *Україна: аспекти праці*. 2013. № 5. С. 21–27.

2. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 350 с.

3. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР : ред. від 20.01.2018 / Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр>.

4. Пенсійна система України: навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Грушко; В. І. Грушко, Н.В. Грушко, О.В. Бевзенко. Київ: Кондор, 2006. 334 с.

5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII : ред. від 28.11.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

6. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV: ред. від 01.01.2019. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

7. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI: ред. від 09.08.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2464-17>.

8. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV: ред. від 04.11.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

9. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 р. № 1788-XII: ред. від 04.06.2019 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.

10. Про підсумки роботи у I півріччі 2019 року з реалізації державної політики з питань пенсійного забезпечення, виконання завдань, покладених на органи Пенсійного

фонду України: Постанова правління Пенсійного фонду України від 08.08.2019 р. № 11-1. URL: <https://www.pfu.gov.ua/1915731-postanova-pravlinnya-pensijnogo-fondu-ukrayiny-vid-08-08-2019-11-1-pro-pidsumky-roboty-u-i-pivrichchi-2019-roku-z-realizatsiyi-derzhavnoyi-polityky-z-pytan-pensijnogo-zabezpechennya-vykonannya-zavdan/>

11. Тенденції розвитку правового регулювання пенсійного забезпечення URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-2_2018/8.pdf.

12. Шумило М., Комоцька І. Пенсійне забезпечення в Україні та Білорусі: історія становлення і перспективи розвитку. Київ: Ніка-Центр, 2018. 516 с.

References.

1. Beztelesna L., Yurchyk H. Sotsialna spravedlyvist u solidarnii systemi pensiinoho zabezpechennia Ukrainy. Ukraina: aspekty pratsi. 2013. № 5. S. 21–27.

2. Kyrylenko O. P., Malyniak B. S. Rozvytok derzhavnoho pensiinoho strakhuvannia v umovakh pensiinoi reformy: monohrafiia. Ternopil: TNEU, 2013. 350 s.

3. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 14.01.1998 r. № 16/98-VR : red. vid 20.01.2018 / Ofits. veb-sait Verkhov. Rady Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/16/98-vr>.

4. Pensiina systema Ukrainy: navch. posib. / za zah. red. V. I. Hrushko; V. I. Hrushko, N.V. Hrushko, O.V. Bevzenko. Kyiv: Kondor, 2006. 334 s.

5. Pro derzhavnu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 10.12.2015 r. № 889-VIII : red. vid 28.11.2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

6. Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 r. № 1058-IV: red. vid 01.01.2019. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.

7. Pro zbir ta oblik yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia: Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2464-VI: red. vid 09.08.2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/2464-17>.

8. Pro nederzhavne pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 r. № 1057-IV: red. vid 04.11.2018 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

9. Pro pensiine zabezpechennia: Zakon Ukrainy vid 05.11.1991 r. № 1788-KhII: red. vid 04.06.2019 r. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.

10. Pro pidsumky roboty u I pivrichchi 2019 roku z realizatsii derzhavnoi polityky z pytan pensiinoho zabezpechennia, vykonannya zavdan, pokladykh na orhany Pensiinoho fondu Ukrainy: Postanova pravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy vid 08.08.2019 r. № 11-1. URL: <https://www.pfu.gov.ua/1915731-postanova-pravlinnya-pensijnogo-fondu-ukrayiny-vid-08-08-2019-11-1-pro-pidsumky-roboty-u-i-pivrichchi-2019-roku-z-realizatsiyi-derzhavnoyi-polityky-z-pytan-pensijnogo-zabezpechennya-vykonannya-zavdan/>

11. Tendentsii rozvytku pravovoho rehuliuвання pensiinoho zabezpechennia URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-2_2018/8.pdf.

12. Shumylo M., Komotska I. Pensiine zabezpechennia v Ukraini ta Bilorusi: istoriia stanovlennia i perspektyvy rozvytku. Kyiv: Nika-Tsentr, 2018. 516 s.